

УДК 78.071.2(477)

БОГОДАР АНТОНОВИЧ КОТОРОВИЧ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МИТЦЯ

О.І.Слюняєв

Анотація. У статті здійснено спробу узагальнення та систематизації розрізної інформації про життя та творчість видатного діяча мистецтв України Богодара Антоновича Которовича.

Ключові слова: Которович, скрипкова школа, мистецька діяльність.

Аннотация. В статье предпринимается попытка обобщения и систематизации разрозненной информации о жизни и творчестве выдающегося деятеля искусств Украины Богодара Антоновича Которовича.

Ключевые слова: Которович, скрипичная школа, деятельность в области искусства.

Summary. In the article the attempt of generalization and systematization of separate information is undertaken about life and creation of prominent figure of arts of Ukraine Bogodar Kotorovich.

Keywords: Kotorovich, violin school, activity in area of art.

Постановка проблеми. Мистецтво видатного українського скрипаля, педагога, диригента Б.Которовича є вагомим збагаченням скарбниці української культури. Постійний творчий пошук, переконливість виконавських інтерпретацій, глибоке проникнення в художній зміст виконуваних творів зробили його видатним майстром, чия самобутність і неповторність завжди будуть слугувати прикладом для молодшої генерації українських музикантів. У своїй діяльності Богодар Антонович спирався на кращі досягнення світової скрипкової школи, результатом чого стала підготовка висококласних скрипалів, що своїми перемогами на престижних Міжнародних конкурсах зробили українську скрипкову школу однією із провідних в Європі. Творчий доробок скрипаля налічує чисельні аудіо записи музики Й.С.Баха, Л.Бетховена, А.Вівальді, Ф.Мендельсона, Я.Сібеліуса, М.Скорика,

А.Хачатуряна та багатьох інших композиторів. Серед авторів, що присвятили свої твори Б.Которовичу, такі видатні майстри українського музичного мистецтва, як В.Губаренко, А.Штогаренко, Г.Майборода, М.Скорик, Є.Станкович.

Життя та діяльність Б.Которовича є предметом уваги всіх засобів комунікації: про нього знято документальні фільми, концерти за його участю транслюються по телебаченню, однак, слід констатувати відсутність системного підходу до вивчення творчості видатного майстра. Саме тому, **метою** даної статті є спроба узагальнити розрізнені відомості, на науковому рівні охарактеризувати творчу постать цієї видатної особистості як одного із засновників української скрипкової школи.

Виклад основного матеріалу. Про досягнення Б.Которовича перед вітчизняним музичним мистецтвом свідчить перелік тих численних нагород і звань, які він одержав: член-кореспондент Академії мистецтв України (1997), народний артист України (1979), професор (1985), лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (1985), премії ім. В.І.Вернадського (2000), Всеукраїнської премії «Людина року» (в 1999 та 2000 рр.), кавалер ордена «За заслуги» III ступеня (2001).

Б.А.Которович народився в 1941 році в містечку Грубешів на Холмщині¹, в сім'ї, де було багато музикантів. Батько — Антон Которович мав подвійну освіту: закінчив Сільськогосподарську академію та Празьку музичну академію. Головним його професійним заняттям була організація церковних хорів. Одним із найкращих на Холмщині був створений ним хор у християнській православній Церкві Святого Юрія в селі Гостинному, де священником працював дід майбутнього скрипаля — Іван Которович. Ця церква свого часу стала справжнім осередком духовного і національного життя українців. Мати Б.Которовича, Ірина, прищеплювала своїм дітям любов до музики, сестра її була піаністкою в Дрездені. Дитинство та юність Богодара минули у Львові, де розпочиналось і його музичне становлення. Тут він закінчив музичну школу і перший курс консерваторії. На другий рік навчання перевівся до Московської державної консерваторії імені П.І.Чайковського в клас видатного педагога сучасності Ю.І.Янкелевича.

В 1967 році Б.Которович стає лауреатом престижного міжнародного конкурсу скрипалів імені Дж.Енеску в Бухаресті (Румунія). В 1969 році, після закінчення сольної аспірантури Московської консерваторії, повертається в Україну. За запрошенням головного диригента Стефана Турчака отримує посаду соліста Державного симфонічного оркестру України. В цьому ж році розпочинає викладати на кафедрі скрипки державної консерваторії ім. П.І.Чайковського в Києві.

В 1971 році Б.Которович здобуває одну із найбільш знакових перемог у своєму житті — стає лауреатом другої премії Міжнародного конкурсу скрипалів імені Н. Паганіні в Генуї (Італія). Цікавим є той факт, що через двадцять років його було запрошено до складу журі цього конкурсу. Окрім того, він брав участь у роботі журі таких міжнародних конкурсів, як: італійський ім. Р.Ліпіцера, датський ім. Нільсена, польський ім. Г.Венявського, російський ім. П.І.Чайковського. Особливою віхою в творчому житті музиканта стало заснування Міжнародного конкурсу юних скрипалів у Харкові. Богодар Которович був незмінним головою журі Національного, а згодом — Міжнародного конкурсу скрипалів імені М.Лисенка в Києві [1]. Отримані перемоги на конкурсах Дж.Енеску та Н.Паганіні стали поштовхом до сольної діяльності скрипаля — він багато подорожував з гастрольними виступами по всьому світові. Широкий діапазон творчих можливостей дозволяв йому грати як соло, так і в ансамблях, а також у супроводі камерних та симфонічних оркестрів. За роки творчого шляху здійснив численні концертні тури до Італії, Франції, Голландії, Великобританії, Австрії, Німеччини, Канади, Македонії, Південної Кореї, Польщі, Японії, Фінляндії, Чехії, Словенії, Хорватії, Данії, Болгарії, а також держав колишнього СРСР.

Співпрацював з такими видатними диригентами, як С.Турчак, І.Блажков, В.Кожухар, Р.Кофман, В.Сіренко, К.Цеккі, С.Сандецкіс та іншими. Репертуарний список скрипаля охоплював як старовинну музику (А.Кореллі, А.Вівальді, Й.-С.Бах, Дж.Тартіні, Ф.-Й.Гайдн, В.-А.Моцарт, Н.Паганіні та ін.), так і твори сучасних композиторів. Майстерне виконання музики різних епох і стилів завжди супроводжувалось великим успіхом у слухачів та музикознавців, які називали його справжнім великим майстром скрипкової гри. Свою концертну діяльність Б.Которович з успіхом поєднував з педагогічною. Протягом 24 років він очолював кафедру скрипки державної консерваторії імені П.І.Чайковського (нині Національної Музичної Академії України). З 1994 по 1999 рр., в якості запрошеного професора, Богодар Которович викладав у Сіднейській консерваторії.

За роки своєї викладацької діяльності Б.Которович виховав понад 150 скрипалів — ціле покоління

яскравих музикантів, які продовжують традиції майстра в різних країнах світу. Цікавим, на нашу думку, є дослідження творчих здобутків його учнів: Сергій Шотт – заслужений артист України, перша скрипка української Національної опери; Мирослава Которович – солістка Національного симфонічного оркестру України, старший викладач НМАУ імені П.І.Чайковського; Богдана Півненко – заслужена артистка України, солістка Національного камерного оркестру «Київська камерата», Кирило Стеценко – заслужений артист України, Тарас Яропуд – лауреат Міжнародних конкурсів, концертмейстер оркестру «Київські солісти», Кирило Шарапов, Назарій Пилатюк – лауреати Міжнародних конкурсів (Україна); Олег Которович (Нова Зеландія); Аліна Комісарова (Данія); Віктор Кузнецов (Польща); Тарас Печений (Хорватія); Дмитро Ткаченко (Велика Британія); Олесь Семчук (Італія); Анастасія Пилатюк (Іспанія); Аркадій Винокуров, Євген Андрусенко (Австрія) та інші. Саме тому Богодара Которовича по праву можна назвати одним із засновників української скрипкової школи. З 1995 року Б.Которович заснував та став художнім керівником і директором Національного камерного ансамблю «Київські солісти», який і до сьогодні об'єднує кращих молодих виконавців України, лауреатів міжнародних конкурсів. Більшість оркестрантів — учні маестро. В здобутках колективу: Гран-прі на ХХХ Міжнародному музичному фестивалі-конкурсі у Відні (Австрія), світова прем'єра кантати Ф.-Е.Баха в Берлінській «Коміше опер», тріумфальні гастролі в Японії, Бельгії, Франції, Сінгапурі. Все це дозволило Міністерству закордонних справ України присвоїти ансамблю звання «Посол української культури».

Непересічною подією в мистецькому житті Богодара Антоновича та України став травень 1999 року. Саме тоді він дав два концерти в Національній опері, де слухачі почули його гру на знаменитій скрипці Паганіні «Сампопе» роботи Гварнері — її на два вечори доставили до Києва спеціальним рейсом. Це стало можливим завдяки італійській традиції: один раз на рік право гри на унікальному інструменті діставалося найталановитішому скрипалю світу. Так сталося, що Богодар Антонович водночас став останнім музикантом, який удостоївся права грати на скрипці, чийх струн торкалася рука Н.Паганіні – за рішенням мерії міста Генуї, інструмент зараз перебуває в статусі музейного експонату. З 2004 року Богодар Антонович очолював Українсько-британський фестиваль Britten KyivFestival, виконував обов'язки його арт-директора.

У 65-річному віці Б.Которович був удостоєний премії благодійного фонду «Російське виконавське мистецтво», що присуджується на конкурсній основі найкращим педагогам вищих музичних закладів країн СНД. Відповідно до одного з журнальних рейтингів, потрапив у десятку найуспішніших українських діячів культури.

Відсутність систематизованої інформації про педагогічні та виконавські принципи Б.Которовича спонукає нас, спираючись на численні інтерв'ю, які майстер щедро давав представникам засобів масової комунікації, до викладення на науковому рівні основних засад його виконавської і педагогічної школи. Судячи з виступів маестро перед пресою, можна констатувати, що одним із головних його педагогічних принципів було устремління до розвитку індивідуальності учня. Його турбувала небезпечність системи «натаскування», яка завжди завершується тим, що на іспиті з фаху, вже через декілька тактів можна сказати, чий учень грає: «І педагог страшенно задоволений, що виконуються його настанови... А це дуже зле — це смерть індивідуальності» – говорив маестро.

Наслідуючи настанови свого вчителя, професора Московської консерваторії Юрія Ісаєвича Янкелевича, Б.Которович намагався на уроці давати можливість учневі багато грати. Він ніколи не зупиняв студента після декількох тактів, вважав тактику, коли викладач більше говорить про те, «як би він зіграв, якби зумів» – помилковою. Також ніколи не гальмував студента – те, що було зіграно добре, на його думку, не потребувало великої кількості слів: «що добре — не чіпай. Багато наставників, особливо початківців, грішать яскраво вираженим радикалізмом, революційною патетикою: «до основанья мы разрушим, а затем». Прагнуть починати все з нуля, змінювати ази, ламати постановку. Це абсолютно хибний шлях, недолуга ідея, яка на практиці не дозволяє досягнути мети. Учні починають грати тільки гірше, або взагалі перестають. Акуратно, коректно втручатися педагогу потрібно лише в тому випадку, коли студент стоїть на перепутті. Я даю їм велику свободу, стимулюю до подальших пошуків, відкриття нових ідей. Це дуже важко, дуже ризиковано»[2]. Такий процес, вважав маестро, має базуватися на повній довірі між двома суб'єктами творчості. На його думку, важливим є не, «що говорять, а хто говорить: у нашій виконавській практиці, як ніде, багато важить особистість педагога. Потрібно, щоб студенти йому беззастережно вірили і визнавали його авторитет. А педагог, у свою чергу, має ним дуже обережно користуватися» [Там само].

На початку своєї викладацької діяльності Б.Которович доклав максимум зусиль задля здобуття авторитету вчителя, утвердження своєї особистості як педагога. Легко порався з рутинною роботою, займався з учнями з раннього ранку до пізнього вечора, розвивав їхні здібності, працював над

постановкою ігрового апарату. З часом витратити свої на сили на кропітку роботу з початківцями він перестав, говорив, що став «прихильником теорії Дарвіна: виживають найсильніші. Хто недотягує, тому й не треба допомагати... Тоді як у нас збереглася звичка проштовхувати посередностей, які на жодному концерті не принесуть задоволення слухачам. Це шлях у нікуди. Найслабші повинні звільнити дорогу» [2].

Цікаво, що талановитих скрипалів Богодар Антонович міг визначити буквально за декілька тактів гри. Іноді вступний іспит з фаху до найголовнішого вищого музичного закладу нашої країни, Національної музичної академії імені П.І.Чайковського, де він був головою, тривав не більше декількох хвилин, при тому, що підготовлена програма мала звучати впродовж тривалого часу. Скрипаль обов'язково виконував гаму, уривок із капрису Н.Паганіні та каденцію із концерту. Цього було достатньо для того, щоб з'ясувати рівень виконавця, об'єктивно поставити високу оцінку, слідкувати та підтримувати талановитого скрипаля впродовж його навчання в академії.

Створення Державного камерного ансамблю «Київські солісти» – було здійсненням давнішої мрії маестро. Поштовхом до того, щоб взяти до рук диригентську паличку, також стали глибокі переконання та роздуми музиканта. Він вважав, що в певний час виконавець відчуває, що переростає рамки свого інструмента. Колись це сталося з піаністом Володимиром Ашкеназі, практично не грає Володимир Співаков, втілюючи свої грандіозні плани через застосування величезного менеджерського таланту. Як непересічну істину Богодар Антонович доводив до усіх своїх учнів те, що заняття на скрипці вимагають колосального часу: «щоб бути справжнім професіоналом, ти маєш, принаймні, півдня витратити на свій інструмент», – говорив він. «Інакше буде тільки деградація. У певний момент я відчув: або-або. І обрав диригентську діяльність — вона різноманітніша, масштабніша. Звісно, інколи жалкую за скрипкою, але продовжувати кар'єру виконавця тільки заради того, щоб люди, йдучи з концертів, говорили: «Так, колись він добре грав», — це не для мене. Принаймні на мою адресу сказати таку фразу собі ніхто не дозволить»[2].

Днем народження Державного камерного ансамблю «Київські солісти» можна вважати 29 листопада 1996 року, коли артисти виступили на урочистому відкритті відреставрованого Колонного залу імені М.В.Лисенка Національної філармонії України. Відтоді цей колектив досягнув високого творчого рівня і продемонстрував свою здатність представляти українську культуру на найбільш авторитетних міжнародних форумах. Виступи ансамблю «Київські солісти» і до сьогоднішнього дня вирізняє переконлива, яскрава гра. Репертуар ансамблю охоплює широкий спектр барочної, класичної та сучасної музики, створеної для камерного оркестру. В лютому 2010 року Указом президента головному «дітищу» Богодара Которовича, камерному ансамблю «Київські солісти» присвоєно звання «Національний камерний ансамбль».

Висновок. Богодар Которович – видатний діяч світового музичного мистецтва, один із фундаторів української скрипкової школи – всі ці почесні звання і сфери діяльності не вичерпують параметрів багатогранної творчої постаті, рівновеликої як виконавця, так і педагога. Він пішов від нас 4 липня 2009 року. Його творчі заповіді залишилися в наших серцях і ця безцінна спадщина має жити і надалі.

Література

1. Пошуки небесної гармонії, втілені звуками скрипки: до 70-річчя скрипаля, диригента, педагога Богодара Которовича / Електронний ресурс – доступ до інформації <http://www.tmf-museum.kiev.ua/ua/1/person/bogodar.htm>
2. Юсипей Р. Радісне і сумне. Богодар Которович: «П'ятнадцять відсотків учнів нашої консерваторії варто було б вигнати» // Електронний ресурс – доступ до інформації http://dt.ua/CULTURE/radisne_i_sumne_bogodar_kotorovich